

‘We zijn nog lang niet klaar met innoveren’

reportage

Een geheel nieuw diervriendelijk houderijsysteem hebben ze geïntroduceerd, opdat hun leghennen zich zo natuurlijk mogelijk kunnen gedragen. De stallen staan er, maar het innoveren begint nu pas echt, vinden de pluimveehouders Chris en Marjanne Borren. Allerlei nieuwe kennisvragen doemen op. Waar kunnen ze aankloppen nu het innovatieproject met Wageningen UR is afgerond?

Het is november. Een buslading LNV'ers, provincieambtenaren, LTO-vertegenwoordigers, onderzoekers en anderen stap uit bij leghennenbedrijf De Lankesterhof in Voorthuizen. Wat de bezoekers bindt is hun werkterrein innovatie. Deze dag oriënteren en discussiëren ze tijdens de “Regio Innovatie Tour”, georganiseerd door Wageningen UR, over de kracht van innovatie in de regio. Chris en Marjanne Borren leiden de bezoekers rond. Ze lichten hun systeem toe en vertellen over hun jarenlange zoektocht, de om-

schakeling naar biologisch en hun uitbreidingsplannen. ‘We willen het de kip het naar de zin maken. Daarvoor moet je goed en veel naar het dier kijken. We ontdekten dat kippen in een lichte omgeving rustig worden. Dat druiste in tegen de heersende opvatting.’ Chris Borren kwam in contact met onderzoekers van het innovatieproject Houden van Hennen, waarin met stakeholders geheel nieuwe bedrijfsconcepten werden ontwikkeld, die goed scoren op milieu, dierenwelzijn en rendabiliteit. ‘Dingen die mijn vrouw en ik al

Opfokstal en leghennenstal

De leghennenstal is een hoge open stal, afgeschermd met gaas en lichtdoorlatende gordijnen. Opvallend zijn de verschillende hoogteniveaus. Op de grond bij het gaas waar het licht is, scharrelen de kippen in het stro naar voer. ‘Eenderde van het voer strooien we bewust op de grond. Zo kunnen de hennen zich natuurlijk, kipeigen gedragen’, legt Chris Borren uit. Op het tweede niveau wordt voer in voerbakken aangeboden. Daar is het al wat donkerder. Onder de nok bevinden zich in afgeschermd donkere ruimtes de legruimtes en daarboven de slaap- en rustruimte met zitstokken. De hennen kunnen altijd naar buiten. De uitloop is aantrekkelijk gemaakt met boomstronken met takken en een houtwal. Familie Borren fokt de hennen zelf op. Dat voorkomt stress en vermindert uitval. De hennen worden zo opgevoed dat ze hun instinctieve gedrag uiten. Daardoor gedragen ze zich goed naar elkaar. Diervriendelijk is ook de belichting. ‘We hebben speciale lampen met een volledig daglichtspectrum, ontwikkeld door Philips Lightning. Daarmee zien de kuikens/kippen scherper en ervaren ze het als daglicht. Het geheel maakt dat we geen negatief gedrag zien als verenpikken en kannibalisme.’

vermoedden, werden bevestigd. Het maakte ons minder onzeker om te investeren in iets wat niemand eerder heeft gedaan.'

>> Experimenteerruimte gevraagd

In 2007 ging dit eerste pluimveebedrijf volgens het programma van eisen van Houden van Hennen van start. Daar is veel aan vooraf gegaan. Borren noemt problemen met beperkte experimenteerruimte, niet-passende subsidieregelingen en een knellend bestemmingsplan. Voor het voorloperbedrijf was de onderzoeksprogrammering niet flexibel genoeg. 'Wij en de onderzoekers waren gebonden aan een vooropgezet projectplan. Onverwachte zaken die je tegenkomt konden we niet onderzoeken.' Ook was er behoefte aan meer onderzoekdisciplines om het systeem vanuit diverse gezichtspunten te bestuderen.

Een tweede hobbel was de bouwvergunning. 'Agrariërs moeten compact bouwen. Maar biologische kippen hebben uitloop nodig. Hierdoor komen de stallen al snel buiten het voorgeschreven bouwblok. Ook hebben onze stallen een ronde dakvorm voor een goede natuurlijke ventilatie. De welstandnota schrijft schuin voor. De welstandcommissie wilde aanvankelijk niet meewerken, maar de burgermeester en wethouder waren wel positief. Omdat gemeente Barneveld zich wil profileren als Poultry Centre met een voorbeeldfunctie voor de pluimveehouderij, wilden de burgermeester en wethouder druk uitoefenen. Een gesprek met een "professor doctor ingenieur" – tevens projectleider Houden van Hennen – van Wageningen UR en een landschapsarchitect hielp ook mee. Uiteindelijk kregen we een "gedoogvergunning".'

>> Meervoudige innovatie

Borrens verhaal over de moeizame zoektocht naar innovatiesubsidies lokt een levendige discussie uit. Projectleider Peter Groot Koerkamp van Wageningen UR die innovatiesubsidies probeerde te verwerven: 'LNV-regelingen sluiten niet aan op meervoudige innovaties, in dit geval een gecombineerde innovatie voor verduurzaming van het stalsysteem, milieu, dierenwelzijn en arbeidsomstandigheden. Bovendien kun je alleen aanvragen indienen en er niet over praten. Aldus liepen we drie subsidies mis. Bij Stichting Vernieuwing Gelderse Vallei, die provinciale gelden voor reconstructieprojecten toekent, vonden we wel gehoor.'

Uiteindelijk kreeg Borren eenderde dekking voor de extra kosten. 'Waarom ga je als ondernemer dan toch door?', vraagt een aanwezige. Borren: 'We zijn al jaren geleden deze weg ingeslagen. Dan ga je niet meer terug. Ook hadden we de bouwvergunning binnen.' Theo Vogelzang van Wageningen UR: 'Je ziet dat familie Borren innovatief bezig is, dan kan LNV toch wel die experimenteerruimte geven? Het overheidsbeleid belooft anders dan via regelgeving tot

uitdrukking komt.' Ton Cornelissen, provincie Noord-Brabant: 'Voor ambtenaren is het moeilijk om afwijkende subsidieaanvragen te honoreren als de subsidieregels te krap zijn geformuleerd. Maak daarom binnen de geldende EU Vrijstellingsverordening een zo ruim mogelijke subsidieregeling. Juridisch kan dat. In Brabant zijn we samen met de provincie Limburg bezig om dergelijke problemen rondom subsidieregelingen in kaart te brengen om ons provinciaal beleid zo snel en effectief mogelijk uitgevoerd te krijgen.'

Communicatie met ondernemers vindt Cornelissen heel belangrijk. 'Bij ons pakken bijvoorbeeld gebiedsmakelaars innovatieve ideeën op. Vanaf het eerste begin probeert de provincie mee te praten.' Fons Goselink van provincie Gelderland pleit voor een culturomslag bij ambtenaren: 'Innoveren betekent risico's nemen. Dat geldt niet alleen voor ondernemers maar ook voor provincies. Die cultuur moet nog groeien. Gelderland werkt hier aan. We hebben ook drie regiobureaus die dicht bij de ondernemers zitten.'

>> Uitkristalliseren

Borren stipt een laatste punt aan. 'Marjanne en ik zijn nog maar net begonnen met innoveren. Het is zo nieuw wat we doen. Wageningen UR zou ons kunnen helpen dit systeem verder te ontwikkelen, maar er is geen budget.' José Vogelesang, Wageningen UR: 'In Limburg hebben we met de Energieleverende Greenportkas een soortgelijke ervaring. Met het neerzetten van een nieuwe kas ben je er niet. Er ontstaan zoveel nieuwe vragen over hoe je moet

telen. Een heel team van Wageningers is eromheen gezet om diverse aspecten te bestuderen.' Jos van der Heijden, provincie Limburg, vult aan: 'Veel partijen in Greenport Venlo hebben samen het bedrag daarvoor op tafel gelegd: provincie, LLTB, Rabobank en dergelijke. Zo'n heel consortium zou je ook in Poultry Valley moeten oprichten rondom dit voorloperbedrijf.' Bij het instappen in de bus hebben Goselink en Borren nog een onderonsje. 'Als je met zoveel vragen zit, moet de provincie daar wat mee kunnen doen. Zet je vragen voor de komende drie jaar op een A4-tje. Dan praten we verder.'

Meer informatie: Peter Groot Koerkamp, t 0320 238514, e peter.grootkoerkamp@wur.nl

i www.syscope.wur.nl > transitie > grensverleggend vernieuwen > rit

i www.syscope.wur.nl > transitie > grensverleggend vernieuwen > pioniers en hun innovatiestrategieën